

including the interests of those village and town councils, which showed the balance of self-sufficiency of their powers and of their own finances during previous budget years . Thus, from the point of view of the legislator, the main goal –ability of the territorial community to function within their authority and competence through consolidation and enlargement is achieved.

Key words: transformation, decentralization, own and delegated powers, association of territorial communities.

УДК 342.5; 341.9

Є. О. ВАСИЛЬЄВ

РОЛЬ ТЕОРІЙ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ ПРОФІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Досліджується роль теорій зовнішньоекономічної діяльності в становленні системи зовнішньоекономічної діяльності органів місцевого самоврядування в Україні.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування, зовнішньоекономічна діяльність, конституційна економіка, теорія порівняльних переваг, меркантилізм, кейнсіанські теорії зовнішньоекономічної діяльності.

Васильєв Е. А. Роль теорий внешнеэкономической деятельности в становлении системы профильной деятельности органов местного самоуправления Украины

Исследуется роль теорий внешнеэкономической деятельности в становлении системы внешнеэкономической деятельности органов местного самоуправления в Украине.

© *ВАСИЛЬЄВ Євген Олександрович* – аспірант кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету

Ключевые слова: органы местного самоуправления, внешнеэкономическая деятельность, конституционная экономика, теория сравнительных преимуществ, меркантилизм, кейнсианские теории внешнеэкономической деятельности.

Vasiliev Evgeny Vasiliev. Role of theories in foreign economic trade in the development profile trading of a system of local government Ukraine

This paper examines the role of foreign economic theories in the development of foreign trade system of local government in Ukraine.

Key words: local government, foreign trade, constitutional economics, the theory of comparative advantage, mercantilism, Keynesian theory of foreign trade activities

В умовах глобалізаційних процесів об'єктивно зростає роль зовнішньоекономічної діяльності всіх держав-членів міжнародної спільноти, а особливо держав-членів міждержавних інтеграційних об'єднань. Це детерміновано тим, що зовнішньоекономічна діяльність в сучасному світі не тільки об'єктивно сприяє становленню системи світових господарських зв'язків та системи міжнародного економічного співробітництва, а й надає суттєвого імпульсу формуванню та функціонуванню стабільної та ефективної державності. Тому дослідження зовнішньоекономічної діяльності як важливої функції суверенної держави та напрямку діяльності її господарських суб'єктів, ролі органів держави та органів місцевого самоврядування щодо конституційно-правового супроводження і забезпечення такої діяльності, підвищення її ефективності – представляється вельми важливим напрямком сучасних наукових досліджень. Але без дослідження та аналізу теоретичної бази зовнішньоекономічної діяльності та доктринальних розробок щодо її розвитку та вдосконалення, такі дослідження будуть носити недосконалий характер, будуть явно неповними та фрагментарними, бо фактично будуть позбавлені свого теоретико-доктринального обґрунтування та супроводу.

Слід зазначити, що теоретичні питання зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньої торгівлі як однієї з її ефективніших форм, досліджувались раніше в роботах А. Сміта, Д. Рікардо, М. Портера, Л. Вальраса, В. Леонт'єва, Е. Хекшера та ін.

Дослідження в галузі регіонального розвитку та організації зовнішньоекономічної діяльності на регіональному на локальному рівнях функціонування державності містяться в роботах О.Г. Гранберга, В.А. Долятовського, Е. Куклінські, А.І. Гаврилова, В.Т. Ігнатова, В.І. Бугової, М.М. Колосовського, Ю.Г. Лаврикова, В.П. Орешина, Л.В. Потапова, О.С. Пчелінцева, Н.М. Ратнер, О.О. Романової, А.І. Татаркіна, М.Д. Шаригіна, Р.І. Шніпера та ін. Питання, що пов'язані з визначенням місця регіонів в системі національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності держав розглядаються в роботах І. В. Арженовського, С. Воронкова, О. Г. Гранберга, В. Ф. Захарова, А. С. Маршалова, О. С. Новоселова, М. М. Некрасова та ін. Теоретичний внесок у вивчення даної проблематики внесли і зарубіжні вчені: В. Джонс, Р. Хартсхорн, Р. Платт та ін.

Дослідження в області теорії і практики стратегічного управління в тому числі й в сфері зовнішньоекономічної діяльності держави та її господарюючих суб'єктів представлені в роботах таких вчених, як Р. Акофф, І. Ансофф, П. Друкер, Г. Мінцберг, М. Портер, Дж. Стрікленд, А. Томпсон, О. Вільямсон, В. Ейтінгон, О. І. Татаркін, Д. С. Львов, О. Г. Гранберг, О. П. Егоршін, О.С. Віханський, В. Г. Ігнатов, Н. П. Кетова, В. М. Лексін, М. М. Некрасов, А. М. Швецов та ін.

Аналіз різних функцій регіону, в тому числі його зовнішньоекономічної діяльності, а також оцінка ролі і значення в територіальному розвитку зовнішньоекономічного та інноваційного потенціалів проводилися в роботах Є. Г. Аніміци, О. Л. Андрєєвої, В. Л. Берсеньєва, Л. М. Капустіної, А.А. Мальцева, М. І. Масленникова, А.Н. Піткіна, О. А. Романової, А.І. Латаркіна та інших.

У сучасній економічній науці локальне та регіональне стимулювання зовнішньоекономічної діяльності розглядалося С. М. Кадочниковим, А. П. Косінцевою, А. А. Мальцевим, Л. Є. Стровським та ін.

Зовнішньоекономічний потенціал територій та суб'єктів господарювання, а також методики його оцінки досліджені в роботах вчених-економістів В.П. Астахова, Н.С. Блудової, Ю. М. Дмитрієвського, С.В. Дорошенка, Ю. М. Гладкого, А. Д. Шеремета, С. М. Бурькової та ін.

Питання зовнішньоекономічної діяльності органів місцевого самоврядування та їх компетенції в профільній сфері досліджували вчені-муніципалісти М. О. Баймуратов, М. М. Баймуратов, І. В. Балабанова, О. В. Батанов, Є. А. Василькова та ін.

Тим не менш, незважаючи на досить активний науковий інтерес до проблеми організації та реалізації зовнішньоекономічної діяльності, залучення господарюючих суб'єктів держави у міжнародний поділ праці, теоретичні та практичні дослідження саме зовнішньоекономічної діяльності не носять системного характеру; відсутнє чітке виділення теорій такої діяльності; не розроблені методологічні рекомендації з розробки локальної та регіональної стратегій зовнішньоекономічної діяльності, а також щодо її реалізації та оцінці результатів.

Поняття «теорія» походить від давньогрецького слова θεωρία, яке означає «розгляд, дослідження»¹. Метою теорії є вивчення та систематизація закономірностей розгортання дійсності і формулювання законів на основі докази висунутих гіпотез. Теоретичне знання має методологічну значимість у пізнанні дійсності.

Теорія в контексті архітектоники також є сукупністю узагальнених положень, що утворюють науку або її розділ. Теорія виступає як форма синтетичного знання, в межах якої окремі поняття, гіпотези і закони втрачають колишню автономність і стають елементами цілісної системи². У теорії одні судження виводяться з інших суджень на основі деяких правил логічного висновку. Теорії формулюються, розробляються і перевіряються відповідно до наукового методу. Здатність прогнозувати – є важливим наслідком теоретичної побудови.

Будь-яка теорія має цілу низку функцій. До найбільш значущих функцій теорії, на нашу думку, слід віднести такі:

- теорія забезпечує суб'єкта, що її використовує (користувача. – Авт.) концептуальними структурами (концептуально-забезпечувальна функція. – Авт.);

- в теорії відбувається розробка термінології (термінологічно-забезпечувальна функція. – Авт.);

- теорія дозволяє розуміти, пояснювати або прогнозувати різні прояви об'єкта теорії (з'ясовувальна, пояснювальна, прогностична функції. – Авт.);

- теорія дозволяє об'єднувати та поєднувати знання, що існують відносно об'єкта теорії (інтегративна функція. – Авт.);

- теорія дає можливість продукувати і розповсюджувати відповідну доктринальну позицію відносно об'єкта теорії (комунікативна функція. – Авт.);

- теорія дає можливість більш глибоко проникати у сутність об'єкта теорії (онтологічна функція. – Авт.);

- теорія дає можливість більш глибоко пізнавати умови виникнення, існування, функціонування та розвитку об'єкта теорії (гносеологічна /епістемологічна/ функція. – Авт.);

- теорія дає можливість оцінити значущість об'єкта теорії для існування, функціонування та розвитку економічних, політичних, правових, державних, громадських та інших інституцій соціуму (аксіологічна функція. – Авт.);

- теорія має прагматичну спрямованість – вона втілюється у практику (праксеологічна функція. – Авт.).

Слід також враховувати, що будь-яка теорія містить в собі потенціал для розвитку. При появі більш загальної, більш точної теорії стара теорія стає частиною або елементом цієї загальної теорії. Наприклад, класична механіка Ньютона є граничним наближенням більш загальних теорій: квантової і релятивістської механіки, а геометрія Евкліда разом з гіперболічною геометрією Лобачевського і еліптичною геометрією Рімана є окремими випадками більш загальної ріманової геометрії³.

Основними елементами теорії виступають: гіпотези, теореми, аксіоми, закони і категорії. Розглянемо кожне з даних явищ більш

докладно, бо тоді стане ясным процесуальний ланцюжок, що веде до створення наукового теоретичного знання.

Якщо розпочинати з гіпотези, то слід зазначити, що саме гіпотеза (від грец. Hypothesis – припущення)⁴ виступає «запускаючим» механізмом теорії, її відправним пунктом, більш того, вона лежить в основі теорії і являє собою припущення про закономірності розвитку явища, яке безпосередньо відображає ситуацію, властиву певного моменту часу. Так як будь-яка теорія ґрунтується на припущеннях, вона не може бути справедливою для будь-якого явища дійсності. Розвиток припускає видозміну структури, перетворення, набуття нових форм, а наукове пізнання – висування нових гіпотез, причому таких, що відповідають або не відповідають розвитку.

Нові допущення розширюють межі теоретичного знання, а також впливають на економічну практику, як і економічна практика, в свою чергу, впливає на теоретичні погляди.

У процесі дослідження може бути висунуто нескінченна безліч гіпотез. Наприклад, для пояснення причин інфляції були запропоновані у свій час найнесподіваніші гіпотези: причину інфляції деякі дослідники бачили в зміні сонячної активності; інші – в циклічності економічного розвитку, монополізації, розширенні ділової активності у зв'язку з оптимістичними очікуваннями підприємців або майбутніми політичними виборами і т. д.

Гіпотеза використовується для пояснення дійсності і залежить від мети дослідження і особливостей досліджуваного об'єкта. Вона надає дослідженню цілеспрямований характер. У результаті дослідження вона може бути підтверджена або спростована. Але навіть негативний результат є результатом, оскільки дозволяє звужити рамки пошуку.

В залежності від стадії дослідження можна виділити як робочі, так і науково обґрунтовані гіпотези. В залежності від змісту припущення можна виділити описові, пояснювальні і прогностичні гіпотези. Описові гіпотези служать для визначення характерних рис об'єкта. Так, прийнято вважати, що гіперінфляція становить від 50% на місяць або від 300% на рік (критерій Кейгена. – Авт.). Поясню-

вальні гіпотези формуються на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Наприклад, зростання платоспроможного попиту веде до зростання сукупного доходу, оскільки збільшується гранична норма споживання. Прогностичні гіпотези містять припущення про настання можливих подій. Так, на думку ряду російських економістів, до 2010 року середньодушовий дохід в Росії повинен був скласти 106,5% від рівня 1989 року⁵.

Слід мати на увазі, що будь-яка гіпотеза вимагає насамперед теоретичного обґрунтування, тобто доказів. Доведена гіпотеза виступає у вигляді теореми (від грец. *θεώρημα* – розглядаю, обмірковую)⁶. Для доказу теорії досить використовувати логіко-математичний апарат. Теорема складається з двох частин: умови – «якщо» і висновку – «то». Припустимо, що для ринку досконалої конкуренції може бути сформульована наступна теорема: «Якщо фірма діє на ринку досконалої конкуренції, то максимізація прибутку фірми досягається при рівності ціни, граничного доходу та граничних витрат». Теорема може не мати суттєвої практичної значущості, так як сформульовані умови можуть бути занадто ідеальні для того, щоб мати підтвердження в реальному житті. Але абстрагування від несуттєвих явищ дозволяє шляхом «чистого аналізу» виявити основні особливості і тенденції, а значить, воно має незаперечне теоретичне значення.

У ролі гіпотези, що не вимагає докази і в принципі не що може його мати, виступає аксіома (від грец. *ἀξίωμα* – положення, прийняте без логічного доказу)⁷. Вона є фундаментом будь-якої теорії, тобто вихідним положенням або принципом (від лат. *principium*, грец. *αρχή* – початок, основа)⁸, на якому ґрунтується теорія. Принципи складають певну сукупність, що характеризує дане теоретичне знання. Вони як фундамент несуть на собі храм пізнання. Підрив одного з основоположних принципів веде до руйнування даного храму, а на місці старої теорії народжується нова. До таких принципів в економічній теорії можна віднести принцип обмеженості економічних ресурсів, принцип раціональності діяльності економічних агентів, принцип альтернативності вибору і деякі інші.

Закони, на відміну від теорем або аксіом, являють собою теоретично сформульований, об'єктивний, необхідний, стійкий, істотний і повторюваний зв'язок між явищами і можуть бути представлені на основі закономірностей дійсності. Серед економічних законів можна виділити загальні, тобто характерні для будь-якої економічної системи, специфічні, характерні тільки для певної економічної системи або для певного рівня економічного аналізу, і приватні, які характеризують закономірності поведінки окремого економічного агента в окремо взятих ситуаціях⁹.

Виникає питання: як теоретичні настанови філософії науки та економічної науки співвідносяться між собою? Де та точка дотику, що дозволяє поєднувати, а потім координувати суто економічні питання з правовими нормами?

Відповіді на ці питання, як вважаємо, містяться у положеннях конституційної економіки.

На думку авторів книги «Конституційна економіка» П. Баренбойма, Г. Гаджиева, В. Лафітського, В. Мау, конституційна економіка – наукова дисципліна, що вивчає принципи оптимального поєднання економічної доцільності з досягнутим рівнем конституційного розвитку, відображеним у нормах конституційного права, що регламентують економічну і політичну діяльність в державі¹⁰.

Таким чином, ця дисципліна не тільки відображає конвергенцію економіки, політики і права, а й співвідношення економічної доцільності з досягнутим рівнем конституційного розвитку, відображеним у нормах конституційного права. Тут, насамперед, виділяється конституційно-правове супроводження та забезпечення економічних процесів в державі, наслідком чого є виникаючий взаємний зв'язок між економічною і політичною діяльністю в державі, їх взаємні детермінація, існування, розвиток та вдосконалення.

Звідсіля можна говорити про те, що в кожній теорії зовнішньо-економічної діяльності та зовнішньої торгівлі як конституційно легалізованих напрямках діяльності держави в обов'язковому порядку виділяються та виокремлюються економічний блок та конституційно-правовий, а в широкому розумінні й нормативно-правовий

блоки, що не тільки тісно взаємодіють між собою, а й у відповідному ступені детермінують один одного.

Одним з першовідкривачів цього наукового напрямку став американський економіст Джеймс Б'юкенен, який був удостоєний в 1986 році Нобелівської премії з економіки. Слід наголосити на тому, що до теперішнього часу конституційна економіка розвивалася в основному зусиллями західних економістів. Юристи до цієї теми зверталися дуже рідко, що, безумовно, не тільки стримувало розвиток даного наукового напрямку, але й часто призводило до появи поверхневих та якийсь односторонніх суджень, обумовлених вузькістю методологічного підходу. Тому вважаємо, що використання комплексного підходу до дослідження проблем конституційної економіки має велике як доктринальне, так й практичне значення, оскільки дозволяє подолати традиційне для юристів незнання питань економіки, а для економістів – незнання питань права, особливо конституційного.

Таким чином, в рамках конституційної економіки поєднуються важливі економічні тенденції, які супроводжуються та забезпечуються нормативно-правовими, а ще ширше, конституційно-правовими положеннями – звідси виникає симбіоз економіки і права, результатом чого є «вторгнення» економіки в правовий простір та діяльність правових (конституційно-правових) норм щодо супроводження та забезпечення цього процесу.

Дуже важливою іманентною рисою конституційної економіки є її первинно локальний характер, який детермінований тим, що економічна діяльність людей відбувається на рівні локального соціуму, тобто в межах тієї території, де вони мешкають та функціонують як члені відповідної територіальної спільноти, реалізуючи свої екзистенційні індивідуальні та колективні інтереси. А це, по-перше, актуалізує їх мотиваційний фактор щодо зайняття економічною діяльністю; по-друге, об'єктивізує територіальну громаду як важливий суб'єкт економічної діяльності в широкому розумінні цього поняття; по-третє, трансформує та висуває сферу місцевого самоврядування, в рамках якої функціонують члени територіальної громади та сама громада, у первинну, важливу та інституційну сферу мотивації, виникнення, ста-

новлення, організації, здійснення та функціонування різноманітних форм економічного життя, включаючи й зовнішньоекономічну діяльність; по-четверте, детермінує умови щодо оптимального використання для забезпечення та супроводження цієї діяльності норм національного конституційного (муніципального) права.

Слід зазначити, що початок процесу супроводження та забезпечення зовнішньоекономічної діяльності нормами конституційного (муніципального) права був закладений ще в класичних теоріях зовнішньоекономічної діяльності, або точніше, в теоріях зовнішньої торгівлі, яка історично виникла як перша з форм такої діяльності.

До числа основоположників теорії зовнішньоекономічної діяльності, що онтологічно є базою для концепцій управління в цій сфері, належать економісти класичного напрямку та їх послідовники. Хоча погляди цих економістів і ґрунтувалися на сучасній їм реальності, вони й сьогодні мають теоретичну цінність, утворюючи ядро сучасних концепцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Головною теоретичною проблемою в цій сфері було питання про те, чи існує якась основа для виникнення особливої теорії міжнародної торгівлі. Економісти класичного напрямку відстоювали особливу теорію міжнародної торгівлі (на відміну від теорії торгівлі внутрішньої. – Авт.), з огляду на меншу мобільність ресурсів між націями. Так, А. Сміт вважав, що «із усіх видів вантажу найгірше піддаються транспортуванню люди»¹¹, а капітал і праця лише інколи перетинають національні кордони. Оскільки зарплата і прибуток не вирівнюються при цьому переміщенням роботи і капіталу, міжнародна торгівля відбувається на основі витрат виробництва.

Викладена в роботі «Дослідження про природу і причини багатства народів» (1776 г.)¹² економічна система А. Сміта будувалася на тому, що нижчі витрати виробництва товару однієї нації порівняно з витратами виробництва цього самого товару іншою нацією означають її абсолютні переваги. Отже, якщо одна нація має абсолютні переваги у виробництві певного товару, а інша – іншого, то кожна може спеціалізуватися у виробництві і торгівлі товару, витрати виробництва якого є найменшими.

Відстоюючи особливу теорію міжнародної торгівлі, Д. Рікардо, як і А. Сміт, основою цієї теорії вважав відносну нездатність капіталу до переміщення між країнами. Він також відзначав вигідність міжнародної спеціалізації і торгівлі, коли країни мають абсолютні переваги. І чи буде зручною торгівля для країни, витрати виробництва всіх товарів якої нижче, ніж в іншій країні? Відповідь на це питання дає теорія порівняльних переваг, яка найбільш повно і послідовно викладена в роботі Д. Рікардо «Начала політичної економії та оподаткування» (1817 р.)¹³.

З погляду теорії можна припустити існування трьох видів співвідношень витрат виробництва однотипних товарів у різних країнах: рівні, абсолютні і порівняльні. Відповідно, можна виділити і три типи переваг. Підхід Рікардо ґрунтується на тому, що сукно і вино виробляються лише за рахунок фактора роботи в двох порівнюваних ним країнах – Англії та Португалії. З цього випливає, що відносні ціни є просто зворотними величинами витрат роботи на одиницю продукту. Відомий приклад, наведений у таблиці, дає уявлення про співвідношення між трьома видами таких витрат.

У першому випадку, відповідно погляду А. Сміта, коли співвідношення витрат в обох країнах рівні, зовнішня торгівля не може виникнути (незважаючи на те, що Португалія може виробляти обидва товари дешевше), оскільки для торгівлі просто немає стимулу. У другому випадку торгівля може відбуватися, оскільки кожна країна має абсолютну перевагу у витратах виробництва одного товару (Англія – вина, Португалія – сукна). У третьому випадку Португалія має порівняльну перевагу щодо вина, так як різниця у витратах на вино вища, ніж на сукно. Португалії зручно відправляти вино в Англію, де його одиниця відповідає 1,2 одиниці сукна, і займатися цим доти, поки одиниця вина може продаватися в Англії більш ніж за 0,88 одиниці сукна. Відповідно, Англії зручно спеціалізуватися на виробництві сукна, якщо за одиницю вина необхідно віддати менше 1,2 одиниці сукна. Отже, доктрина порівняльних витрат установлює верхню і нижню межі, в яких обмін між країнами може бути взаємовигідним.

«Вигоди торгівлі» у прикладі з порівняльними перевагами виявляються й у загальній економії на витратах на одиницю продукції: до вступу в торгівлю Англії та Португалії потрібно 390 робочих годин для виробництва кожної одиниці тканини й одиниці вина; після обміну ці чотири одиниці потребують тільки 360 робочих годин. Задачам Рікардо було довести, що передумови міжнародної торгівлі відрізняються від передумов внутрішньої торгівлі. Якби Англія і Португалія були двома регіонами однієї країни, то весь капітал і праця перемістилися б у Португалію і обидва товари вироблялися б там. У межах однієї держави торгівля між двома регіонами вимагає абсолютних переваг, тоді як порівняльна перевага – необхідна умова для міжнародної торгівлі.

Необхідно акцентувати увагу, що приклад Д. Рікардо є характерним для капіталістичної держави. Абсолютна перевага Португалії перед Англією у виробництві вина являє собою важливий фактор того, що спеціалізація у випуску цього товару принесе Португалії економію у витратах на роботу. Що стосується спеціалізації Англії у виробництві сукна, то тут справа виглядає інакше. Йдеться вже про відносну перевагу. Така спеціалізація буде зручна навіть у тому випадку, якщо ввезений Португалією товар міг бути зроблений там з меншими витратами роботи, ніж в Англії. Хоча Португалія могла б виготовити сукно силами 90 осіб, їй вигідніше вивозити його туди, де на виробництво цього ж сукна потрібна робота 100 осіб. Тому Португалія буде інвестувати у виробництво вина, за яке вона отримає з Англії більше сукна, ніж вона зробила б сама, якби перемістила частину свого капіталу з виноробства у виробництво сукна. Визначаючи чинники цього процесу, Д. Рікардо робить висновок: «Отже, виявляється, що країна, яка володіє значними перевагами щодо машин і майстерності і тому виготовляє товари за допомогою значно менших витрат роботи, ніж її сусіди, може ввозити в обмін на такі товари частину хліба, необхідного для її споживання, навіть у тому випадку, коли її земля родючіша і вирощування хліба потребує в ній менше роботи, ніж в країні, звідки він ввозить»¹⁴.

У той самий період ідея вигідності виробничої спеціалізації на основі використання порівняльних переваг була розвинена іншим англійським економістом – Р. Торренсом в роботі «Нарис про зовнішню торгівлю зерном»¹⁵, виданої за два роки до роботи Д. Рікардо. Це дало підстави західним історикам економічної думки розійтися в оцінці того, хто є основоположником теорії порівняльних переваг. Однак і ті з них, хто віддає пріоритет Торренсу, вважають, що Рікардо пішов далі, розвинувши його ідею до рівня теорії.

Представником «класичної» школи вважається і Джон Стюарт Мілль. У його книзі «Про закони обміну між країнами» (1844 р.)¹⁶, був викладений «закон міжнародної вартості». Сучасний американський економіст Дж. Чіпмен вважає цей закон «одним із найбільших досягнень людського інтелекту». А той факт, що робота отримала визнання лише через 100 років, Чіпмен пояснює тим, що «цей закон був занадто великим відкриттям для свого часу»¹⁷.

Якщо викладена в роботах Рікардо-Торренса теорія порівняльних переваг лише визначила принципи міжнародного поділу праці, то сформульована Міллем ідея «конкуруючої рівноваги» теоретично обґрунтовувалася положеннями Рікардо-Торренса і розкривала її механізм. Слід наголосити на тому, що хоча у своїх міркуваннях і доказах Мілль не застосовував математичні символи, проте сучасні вчені вважають, що хід його міркувань і доказів є настільки логічним, що, лише володіючи сучасним математичним апаратом, можна гідно оцінити його внесок в економічну науку.

Розкриті Міллем закони міжнародної конкуренції зводяться в основному до двох найважливіших положень. По-перше, він висунув гіпотезу, що природне прагнення до міжнародної виробничої спеціалізації веде до встановлення рівноваги у вигодах, які дає ця спеціалізація. По-друге, він вважав, що умови повної або часткової спеціалізації визначаються нерівністю в доходах, одержуваних від виробництва. Можливості ж повної виробничої спеціалізації залежать від еластичності заміни у споживанні, яке існує між товарами, які виробляються, і тенденцією до відносного вирівнювання абсолютних зручностей держав, які беруть участь у міжнародному обміні.

Таким чином, були зроблені перші теоретичні кроки щодо не тільки обґрунтування об'єктивного характеру виникнення міжнародної торгівлі, а й відносно локального фактору промислового виробництва, що функціонує на відповідній території держави в межах її відповідних територіально-адміністративних одиниць та здійснюється відповідними колективами людей. Саме це останнє, на наш погляд, підкреслює виключно локальний характер бази з підготовки виникнення міжнародної торгівлі та рефлексує в сучасних умовах виникнення ролі органів місцевого самоврядування, що продукують відповідні профільні інтереси, що є відображенням інтересів членів територіальної громади та їх господарських об'єднань, а також мотивують їх, організують та здійснюють керівництво господарською, в тому числі й промисловою чи аграрною діяльністю на відповідній території.

Виникнення іншої теорії міжнародної торгівлі є пов'язаним з виникненням ринкового господарства. У період пізнього середньовіччя економічні відносини феодального суспільства вступили в стадію розкладання, тому підвалини властивого цьому строю натурального господарства все більше підточувалися товарно-грошовими відносинами, що стрімко розвивалися. У цих умовах втіленням багатства стає не сукупність натуральних продуктів, а гроші – атрибут товарної економіки.

Розвиток товарно-грошових відносин підготувало виникнення нового суспільного ладу – капіталізму. В цьому процесі велику роль відігравав розвиток торгового капіталу, чому у величезній мірі сприяли великі географічні відкриття XV-XVII ст. Створення передумов капіталістичних відносин здійснювалося в процесі первісного нагромадження капіталу, що становив передісторію капіталізму.

Розвиток торгівлі поставив перед торговою буржуазією задачу – розробку відповідних їй інтересам економічних заходів і одночасно їх теоретичне обґрунтування. Вираженням інтересів торгової буржуазії став меркантилізм.

Меркантилізм (від італійського слова «мерканте», що означає в перекладі «купець»)¹⁸ – термін, що має подвійне значення. З одного

боку, ця течія економічної думки, економічне вчення, що виражає інтереси торгової буржуазії, а з іншого – економічна політика періоду первісного накопичення капіталу.

Характерними домінантами цієї теорії були два положення: 1) багатство країни визначається володінням певними цінностями, як право, золотом; 2) для зростання добробуту свого населення держава повинна більше експортувати, ніж імпортувати, і в такому випадку вона отримає вартість активного сальдо торгового балансу у вигляді золота, що надходить з країн, які мають дефіцит торгового балансу. Для цього необхідні державна монополія на торгівлю, введення обмежень на велику частину імпорту і надання субсидій більшій частині експортних виробництв.

Основні риси меркантилізму можуть бути виражені в наступних тезах: а) абсолютною формою багатства, виразом його сутності є гроші; б) предметом вивчення є виключно сфера обігу; в) методом вивчення економіки був емпіризм; г) сферою виникнення багатства вважалася виключно зовнішня торгівля; г') принципом освіти багатства проголошувався нееквівалентний обмін¹⁹.

Меркантилізм не був ще економічною наукою, оскільки його основні положення були результатом не теоретичного аналізу, а простого спостереження і опису економічних явищ. Але він вже й не був випадковим явищем, оскільки спирався на реальну базу.

Концепція меркантилізму у своєму історичному розвитку пройшла два етапи. Перший з них – період раннього меркантилізму (XV-XVI ст. ст.). У цей період меркантилізм виступав у формі монетаризму. Видатними його представниками були: У. Стаффорд (Англія), Г. Скаруффі (Італія), Ж. Боден (Франція) і А.Л. Ордін-Нащокін (Росія). Прихильники монетаризму висунули теорію грошового балансу згідно з якою заборонялося вивезення грошей із країни і заохочувалося їх ввезення, обмежувався імпорт товарів з-за кордону, встановлювалися високі митні збори і т.п. Здійснення цих заходів передбачало проведення державою протекціоністської торговельної політики.

Другим етапом у розвитку вчення меркантилізму був пізній меркантилізм (XVII-XVIII ст. ст.). Представниками даного етапу були

Т. Мен (Англія), А. Монкретъєн (Франція), А. Сєрра (Італія), І.Т. Пошшков (Росія). Ці автори розробили теорію торгового балансу за якої вважалося, що багатство держави буде тим більше, чим більше експорт товарів перевищує їх імпорт. Ця різниця може бути забезпечена двома методами: 1) за рахунок вивезення готових виробів своєї країни; 2) за допомогою посередницької торгівлі. Розвиток торгівлі, на їхню думку, повинен забезпечуватися переважно економічними методами: прискоренням розвитку судноплавства та експортних галузей промисловості тощо. Пізні меркантилісти допускали втручання держави в економічне життя, але більш обмежене і переважно заохочувальне.

В цілому можна стверджувати, що меркантилісти зробили певний внесок в економічну теорію, оскільки вони трактували капіталізм як новий суспільний лад. Розроблені ними ідеї та принципи економічної політики увійшли в арсенал сучасної економічної теорії та практики, наприклад, мінова концепція, протекціоністські заходи захисту національної економіки, активний торговельний баланс – всі ці заходи активно застосовуються і в наші дні.

Сутністю меркантилізму є те, що він є систематизованою політикою, що спрямована на створення сильних централізованих національних держав в умовах, що склалися після розвалу середньовічної системи організації промисловості і торгівлі.

Разом з тим, у цієї системи були й противники. Так, А. Сміт був перший, хто дав систематизовану критику меркантилізму, більш того, він заперечував його як систему торгівлі. «Встановлювалися два принципи, згідно, яким, по-перше, багатство полягає в золоті та сріблі, і по-друге, ці метали можуть бути привезені в країну, яка не має копалень тільки внаслідок встановлення певного торгового балансу, тобто експортування більшої вартості, ніж імпортується; тому найважливішим завданням політичної економії неминуче стає максимально можливе зниження імпорту зарубіжних товарів для внутрішнього споживання і максимально можливе збільшення експорту продукції національної промисловості. Тому його (меркантилізму) двома головними моторами, що працюють на збагачення країни, були обмеження на імпорт і заходи щодо стимулювання експорту»²⁰.

Крім того, досить амбівалентними та суперечливими були погляди Дж. М. Кейнса на меркантилізм як на монетарну політику. У своїй «Загальній теорії зайнятості, відсотку та грошей» він вважав меркантилізм «доктриною, яку класична школа заперечувала як дитячу, але яка заслуговує реабілітації та пошани»²¹.

Трактування меркантилістами взаємин економіки і політики об'єктивно відображала роль державної влади в епоху первісного накопичення капіталу, як суттєвої частини надбудови у справі утвердження капіталістичного способу виробництва. У тісному зв'язку з класовою сутністю меркантилізму, як ідеології буржуазії в епоху первісного накопичення капіталу, перебувала і трактування меркантилістів окремих категорій політичної економії.

Системний аналіз теорії меркантилізму свідчить про те, що її апологетами повністю виключалась роль локального фактору у здійсненні міжнародної торгівлі й була гіпертрофованою роль держави у цій сфері, хоча історично є доказаним, що в період первісного накопичення капіталу саме локальний фактор грав важливу роль в організації та здійсненні промислового виробництва, а також у його поєднанні з місцевими промисловими та політичними елітами, що одночасно виступали як власники підприємств та публічні діячі в муніципальній діяльності та управлінні, що в той період активно розвивались.

Якщо класичні та неокласичні погляди на зовнішньоекономічну діяльність акцентують увагу на пропозиції товарів і факторів міжнародної торгівлі, то кейнсіанські погляди, навпаки, акцентують увагу на попиті.

В основі теорії зовнішньоторговельного мультиплікатора (Дж. М. Кейнс) лежить ефект, який зовнішня торгівля надає на динаміку національного доходу, розмір зайнятості, споживання й інвестиційну активність. Для кожної країни такий ефект характеризується цілком певною кількісною залежністю і може бути обчислений і виражений у вигляді мультиплікатора (множника).

На аналогічних математичних моделях були й засновані інші кейнсіанські погляди, а саме:

1. Теорія попиту, що перетинається з теорією шведа С. Ліндера: структура експорту в значній мірі залежить від попиту в країні-імпортері; одночасно перевагу має експорт товарів, на які накопичений досвід на внутрішньому ринку.

2. Теорія реверсу попиту: країна у зв'язку з потужним внутрішнім попитом може імпортувати товари незважаючи на відносно кращу наявність факторів виробництва.

3. Експорт та імпорт інвестицій суперечливо впливають на стан торгівлі розвинених країн і країн, що розвиваються. Крім того, маніпулювання обсягом експорту та імпорту впливає на сукупний попит країни.

4. Дисконтна політика (маніпулювання облікової відсотковою ставкою) може стимулювати приплив іноземних капіталів, що суперечливо впливає на економіку країни: з одного боку, зростає обсяг інвестицій, з іншого – зростає курс національної валюти, що погіршує торговельний баланс (дорогий експорт і дешевий імпорт).

Системний аналіз вказаних доктринальних підходів вказує на суттєве врахування локального фактору, зокрема на фактор внутрішнього попиту населення на продукти національного виробництва, який детермінує активний розвиток зовнішньої торгівлі. Цей фактор рефлексує, об'єктивує та активізує роль органів місцевого самоврядування в профільній сфері, що виникає через прояв та стимулювання інтересів територіальних громад у попиті на відповідні товари та у необхідності реагування муніципальних органів на такий попит за рахунок активізації та стимулювання участі локальних суб'єктів зовнішньої торгівлі в організації та здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в інтересах територіальної громади.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

- міжнародна та національна зовнішньоекономічна діяльність держав, їх міжнародна торгівля в даний час розвиваються під впливом провідної тенденції світової економіки – глобалізації. Це тенденція буде визначати її розвиток в XXI ст. Причому, міжнародна торгівля є одним з основних напрямків глобалізації економічної діяльності, в якій задіяно безліч суб'єктів різного рівня, починаючи

від державних суб'єктів, і закінчуючи господарюючими суб'єктами, що створені органами місцевого самоврядування, та яка надає не тільки величезний вплив на економічне життя, але і тягне за собою далекосяжні політичні і соціальні наслідки;

- у цьому аспекті значний інтерес представляє вивчення як теорій, які розкривають принципи оптимального участі національних економік у міжнародному товарообміні, чинників конкурентоспроможності країн на світовому ринку, так і об'єктивних закономірностей розвитку світової торгівлі. Особливої актуальності ці проблеми мають для України та інших пострадянських держав, що встали на шлях створення розвигий ринкової економіки, орієнтованої на активну участь у світовій торгівлі;

- системний аналіз теорій зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної торгівлі дозволяє акцентувати увагу на локальному факторі, що відіграє велику роль як у побудові теоретичних конструкцій, так й у їх практичному здійсненні;

- якщо, основними питаннями, піднятими в теоріях міжнародної торгівлі, були питання відносно того, що лежить в основі міжнародного поділу праці; яка міжнародна спеціалізація є найбільш ефективною для окремих країн і регіонів і приносить їм найбільші вигоди; якими чинниками визначається конкурентоспроможність країни в світовій торгівлі, то в процесі відповіді на вказані питання виявляється зв'язаність всіх теорій з локальним фактором, що має вихід на населення, його інтереси та роль органів публічної влади, в тому числі й локальних, щодо їх задоволення.

1. Теория // Википедия. Свободная энциклопедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F> **2. Основные** понятия научно-исследовательской работы (словарь полезных терминов) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://diplomant.com/useful/slovar/> **3. Мостепаненко В. М.** Философия и методы научного познания / Мостепаненко В.М. – Л. : Лениздат, 1972. – С. 36. **4. Гипотеза** // Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов /

35 тысяч слов. – Изд. 2-е, испр. – М. : «Мартин», 2008. – С. 159.

5. *Введение* в экономическую теорию [Электронный ресурс] / [Бедрина Е.Б., Козлова О.А., Саламатова Т.А., Толпегин А.В.]. – Екатеринбург : УГТУ-УПИ, 2009. – Режим доступа : <http://textbook.news/predpriyatiy-ekonomika/teoriya-kak-sistema-nauchnyih.html>

6. *Теорема* // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D0%BC%D0%B0>

7. *Аксиома* // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D1%81%D1%96%D0%BE%D0%BC%D0%B0>

8. *Принцип* // Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF>

9. *Бедрина Е.Б., Козлова О.А., Саламатова Т.А., Толпегин А.В.* Цит. работа. – Режим доступа: <http://textbook.news/predpriyatiy-ekonomika/teoriya-kak-sistema-nauchnyih.html>

10. *Конституционная экономика* / отв. ред. Г.А. Гаджиев. – М. : Юстицинформ, 2010. – С. 5.

11. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / Смит А. – М.: Эксмо, 2007. – С. 76.

12. Там же. – 958 с.

13. *Рикардо Д.* Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное / Рикардо Д.; [науч. ред., пер. с англ., предисл. П. Н. Клюкина]. – М. : Эксмо, 2009. – 960 с.

14. Там само. – С. 234.

15. *Torrens Colonel Robert.* An Essay on the External Corn Trade, 1815. – 38 p.

16. *Милль Дж. С.* Основы политической экономии / Милль Дж.С. – М. : Прогресс, 1980. – Т 11. – 369 с.

17. *Дахно І. І.* Міжнародна торгівля : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Дахно І.І. – К. : МАУП, 2003. – 296 с. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/22351/>

18. *Меркантилизм* // Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 2-е, испр. – М.: «Мартин», 2008. – С. 351.

19. *Волгина Н.А.* Международная экономика / Волгина Н.А. – М. : Эксмо, 2006. – С. 16.

20. *Рикардо Д.* Цит. работа. – С. 247.

21. *Кейнс Дж. М.* Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж. М. – М. : Прогресс, 1978. – С. 45.

Vasiliev Evgeny Vasiliev. Role of theories in foreign economic trade in the development profile trading of a system of local government Ukraine

This paper examines the role of foreign economic theories in the development of foreign trade system of local government in Ukraine.

It is shown that international and national foreign economic activities of their international trade is being developed under the influence of the leading trends in the world economy - globalization. This will determine the trend of development in the twenty-first century. Moreover, international trade is one of the pillars of globalization of economic activity in which many actors are involved at various levels, ranging from public entities, and ending economic entities created by local governments, and which provides not only a huge impact the economic life, but also entails far-reaching political and social consequences.

The author points out that in this respect, considerable interest is the study of both theories, revealing principles of optimum participation of national economies in the international exchange of goods, factors of competitiveness on the world market and the objective laws of world trade. Of particular relevance to the problems with Ukraine and other former Soviet states have embarked on the creation of developed market economies, focused on active participation in world trade.

A systematic analysis of the theories of foreign trade, international trade allows you to focus on a local factor which plays an important role in the construction of theoretical structures and in their practical implementation.

If the main issues raised in the theories of international trade, there were questions as to the underlying international division of labor; that international specialization is most effective for individual countries and regions, and brings them the most benefit; What factors determined the country's competitiveness in global trade, in the answers to these questions revealed connectedness of all theories of local factors that has access to the population, its interests and the role of public authorities, including local, for their pleasure.

Key words: local government, foreign trade, constitutional economics, the theory of comparative advantage, mercantilism, Keynesian theory of foreign trade activities